

Forsikring i Norge

Dan Arild Gallefoss

Forsikringssektorens betydning i Norge har økt betraktelig i løpet av de siste årene, og total forvaltningskapital for forsikring nærmer seg 400 milliarder kroner. Veksten har vært sterkere enn for bankene og andre finansinstitusjoner, og husholdningene har en stadig voksende andel av sin formue plassert i ulike pensjons- og forsikringsordninger. Statistisk sentralbyrås tall for finansielle sektorbalanser viser at forsikringskravenes andel av husholdningenes totale fordringer har økt fra 29 prosent til rundt 38 prosent i perioden 1988-1995. Norske husholdninger plasserer en større andel av sine sparemidler i form av livs- og pensjonsforsikringer enn husholdningene i de fleste andre land.

Forsikring og samfunnsøkonomi

Forsikringssekskapenes primære oppgave består i å fordele risiko mellom forsikringstakere og til en viss grad å overføre risiko fra kundene til seg selv. Forsikringssekskapenes rolle som finansinstitusjoner og kapitalforvaltere er avledet av forsikringsvirksomheten. Det er nær sammenhengen mellom sekskapenes kapitalforvaltning, deres risikobærende evne og deres evne til å tilby rimelige forsikringsprodukter.

Et fellestrekk for all markedsbasert forsikring er at det er et tidsintervall fra forsikringspremien innbetales til eventuell utbetaling av forsikringsytelsen finner sted. Forsikringssekskapene blir følgelig forvaltere av betydelige midler, og store aktører både i aksjemarkedet og i markedet for kredittformidling. Jo større avkastning de forvaltede midlene gir, desto lavere kan forsikringspremien være, eller desto større overskudd kan føres tilbake til kunden.

Forsikring spenner vidt både når det gjelder arten av hva som forsikres og verdien av de enkelte risikoer. Forsikringsobjekter kan grovt deles inn i tre grupper: personsforsikring (livs-, pensjons-, syke-, og ulykkesforsikring), tingforsikring (brann-, tyveri-, naturskade-, motorvogn-, sjø- og transportforsikring) og formuesforsikring (ansvars-, kredittforsikring osv.).

Forsikringens historie

Lenge før vår tidsregning ble det inngått avtaler som tok sikte på å hjelpe dem som uforskyldt og uten forvarsel ble utsatt for økonomisk tap. Ved utgravningene i Nippur (Irak) ble det funnet kildeskrifttavler som fortalte at handelshuset i Murashu i Babylon i det 5. århundret f.Kr. solgte trygghet til handelsekspedisjoner. Handelsmenn i Babylon overtok risiko for at karavanene i ørkenen skulle komme vel frem ved å gi lån mot høy rente. Lånet ble bare tilbakebetalt av karavaneierne dersom karavaneen nådde målet. Innen livsforsikring ble den første renteforsikring

organisert over 200 år f.Kr. i Milo i Lilleasia. Innbyggerne betalte et beløp til bykassa og fikk til gjengjeld renter av beløpet i resten av sin levetid. Når "forsikringstakeren" døde fikk familiene utbetalt et engangsbeløp. I Roma var begravelseskasser ganske utbredt fra gammel tid for å gi en slags beskyttelse mot økonomiske følger ved død i familien.

I middelalderen fantes en mengde gilder og brorskaper, der medlemmene bl.a. pliktet å gi hverandre gjensidig hjelp ved dødsfall, brann, tyveri m.m. Erstatningen ble gitt i form av naturallytelser som ble utlignet på medlemmene. I de nordiske landene hadde man tidlig bygdesammenslutninger som ga hjelp ved brann.

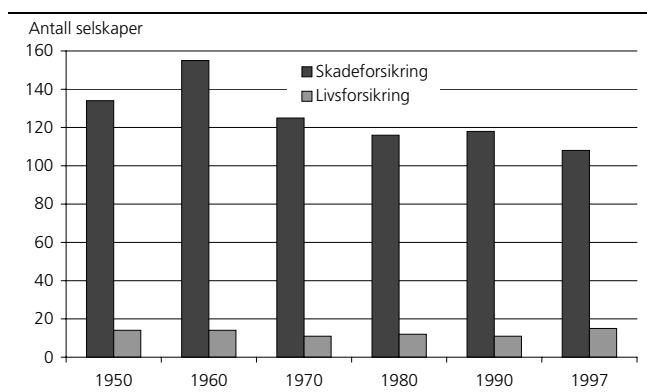
Fremveksten av pengehusholdning og verdenshandel og fri konkurranse sprengte etter hvert de gamle økonomiske samfunnsordningene og skapte nye former for forsikringsvirksomhet. Utligning innen snevre korporasjoner og tvangssammenslutninger ble supplert med forsikringsinnretninger som baserte seg på frivillig tilslutning ut fra økonomiske interesser og til dels av spekulativ art. Den første av de store forsikringsbransjer med forutberegnet premie var sjøforsikringen. Spor etter denne type forsikring kan finnes helt tilbake til 1300-tallet i Spania og Italia.

Den store brannen i London i 1666 førte til at de første private brannforsikringssekskapene vokste frem, og i 1762 ble det første livsforsikringssekskap i moderne forstand stiftet. Også i Norge ga store bybranner støtet til organisert forsikringsvirksomhet. I 1767 kom Den Almindelige Brandforsikringsanstalt. Forsikring av bygninger ble gjort tvungen i byene, mens de på landet var frivillig. I 1847 ble Christiania Gjensidige Forsørgeranstalt (Gjensidige Liv) stiftet, og dermed var Norge det første nordiske land som kom i gang med livsforsikring hvor premiene var aktuarielt beregnet.

Publikums plassering i forsikringskrav har vist en jevn og til dels sterk vekst siden århundreskiftet. Antallet livsforsikringssekskaper i Norge har vært stabilt. I 1950 var det 14 livselskaper i Norge, mens det i 1997 var det 15 livselskaper (inkl. unit link sekskaper). Siden 1960 har antallet skadeforsikringssekskaper blitt redusert fra 155 til 108 sekskaper i 1997.

Dan Arild Gallefoss, konsulent ved seksjon for offentlige finanser og kredittmarkedsstatistikk. E-post: dan.gallefoss@ssb.no

Figur 1. Antall livs- og skadeforsikringsselskaper i Norge¹. 1950 - 1997

¹ Eksklusiv utenlandske selskapers filialer i Norge.

Kilde: NOS Kredittmarkedsstatistikk, Livs- og skadeforsikringsselskaper mv., Bank- og kredittstatistikk.

Forsikring i Norge

Forsikringsmarkedet i Norge er konsentrert om noen få store aktører. I 1997 hadde de fire største skadeforsikringsselskapene nærmere 94 prosent av markedet målt etter premieinntektene. Av de totalt 108 skadeforsikringsselskapene ved utgangen av 1997 var 38 selskaper gjensidige branntrygdslag og 18 selskaper sjøtrygdslag. Innenfor livsforsikring har de fire største selskapene nærmere 87 prosent av markedet. Det var 15 norske selskaper på livsforsikringsmarkedet ved utgangen av 1997, av disse var 5 livsforsikringsselskaper med investeringsvalg. Samtlige store aktører på det norske forsikringsmarkedet er nå finanskonsern som kan tilby forsikrings- og bankprodukter i tillegg til andre finansielle tjenester.

Livsforsikring yter tjenester både innen individuell forsikring og kollektiv forsikring. Innen kollektiv forsikring konkurrerer livselskapene med pensjonskassene. Totalt er det 306 private pensjonskasser og pensjonsfond i Norge. Av disse er 206 pensjonskasser og 100 er pensjonsfond. I tillegg var det 23 kommunale pensjonskasser.

Regelverket for forsikring

Forsikringsselskapene i Norge er regulert ved lov om forsikringsvirksomhet av 10. juni 1988. Livs- og skadeforsikring må drives i forskjellige selskaper. Videre må kredittforsikring og det nye unit linked (livsforsikring med investeringsvalg) drives i egne selskaper. Det finnes ett renydyrket gjenforsikringsselskap, men gjenforsikring drives i de fleste selskaper. Regelverket for pensjonskasser og -fond ble underlagt forsikringsvirksomhetsloven av 1988 fra og med 1993.

De viktigste endringene som følge av forsikringsvirksomhetsloven av 1988 var at:

- Bonusfondet¹ i livsforsikringsselskapene ble oppløst og fordelt til den enkelte kontrakt med endelig virkning (kontoføring).
- Flytterett i livsforsikring ble innført (utvidet i 1992), dvs. rett til å overføre forsikringskontrakten med alle oppsparte midler til et annet livselskap.
- Egenkapitalkrav ble innført både for livs- og skadeforsikringsselskaper.
- Kapitalforvaltningsreglene ble mindre detaljerte, men ble samtidig utvidet til å gjelde alle aktiva.
- Regler om meldeplikt i stedet for forhåndsgodkjenning av produkter og vilkår ble innført.

Et av motivene for endringene som fulgte ved innføringen av forsikringsvirksomhetsloven i 1988, var å øke konkurransen mellom bank og livsforsikring. Avvikling av bonusfondet og opprettelse av kontoføring var virkemidler i den sammenheng.

Etter oppløsningen av bonusfondet i 1988 fordeles overskuddsmidlene direkte på kundene. Hver kunde har sin egen konto, og de mottar årlige kontoutdrag som viser innestående kapital, årets tildelte overskudd og garantert minsteavkastning. Overskuddet og minsteavkastningen kapitaliseres på kontoen ved hvert årsskifte, og er på den måten inkludert i grunnlaget for neste års minsteavkastning. Kundene skal tildeles minst 65 prosent av årets overskudd etter at garantert minsteavkastning og tilleggsavsetninger er fordelt. Eierne kan beholde inntil 35 prosent til betaling av skatt, utbytte og egenkapitaloppbygging, men de har i praksis beholdt mindre.

I perioden 1988-93 hadde ikke selskapene noen buffer til å stå imot lav finansavkastning. I den forbindelse innførte myndighetene egenkapitalkrav for å sikre kundenes midler. For å oppfylle rentegarantien i år med lav finansavkastning måtte selskapene tære direkte på egenkapitalen. Regelverket innebar at selskapene måtte være meget forsiktige i kapitalforvaltningen. I tillegg var overskuddsdelingen enda strengere ved at kundene ble tildelt minst 65 prosent av overskuddet i henhold til verdipapirenes *markedsverdi*. Selskapene ville med denne ordningen gå "konkurs"² ved store markedsverdiøkninger (hvis markedsverdiene falt igjen senere).

Myndighetene gjennomførte høsten 1993 tiltak for å bedre soliditeten i selskapene. Overskuddsreglene ble basert på *bokførte* verdier, og det ble gitt anledning til å sette av såkalte tilleggsavsetninger i forsikringsfondet. Midlene tilhører forsikringskundene og er fordelt på hver enkelt kontrakt, men ikke endelig tildelt. Avsetningene skal føres i

1 Bonusfondet bestod av alt overskudd utover garantert minsteavkastning og utgjorde samlet omtrent 15 milliarder da det ble oppløst i 1988. Fondet tilhørte i utgangspunktet kundene, men var ikke fordelt på hver enkelt. Det fungerte som en buffer og ble brukt til å dekke kundenes rentegaranti i år med for lav finansavkastning. I tillegg fikk kundene normalt en bonus fra fondet ved utbetaling av forsikringen. Forsikringsselskapene hadde liten egenkapital i perioden før 1988, fordi bonusfondets størrelse innebar at det ikke var behov for å sikre selskapene ytterligere økonomisk.

2 I praksis kan et forsikringsselskap ikke gå konkurs, men blir i en slik situasjon satt under offentlig administrasjon.

resultatregnskapet som en pliktig avsetning og reduserer dermed årsresultatet. Tilleggsavsetningene kan bare benyttes i år hvor inntjeningen er lavere enn kundenes garanterte minsteavkastning. Avsetningene fungerer som en buffer i tillegg til egenkapitalen, men i forhold til bonusfondet utgjør tilleggsavsetningene en mye mindre andel av forsikringsfondet. Det gis ikke avkastning på tilleggsavsetningene.

Nye regler for flytting av forsikringskontrakter trådte i kraft i 1992. Disse reglene skulle øke konkurransen mellom selskapene og innebærer sammen med oppløsning av bonusfondet, fordeling av overskuddsmidlene og kontoføringen at kundene har mulighet til å gå over til et nytt selskap midt i kontraktstiden. Ved en overflytting får kundene med seg sin andel av forsikringsfondet (inkl. deler av tilleggsavsetningene). I tillegg får de med seg sin andel av den *urealiserte gevinsten* på porteføljen. Dette betyr at selskapene i år med kraftig økning i markedsverdien og store urealiserte gevinster kan bli sterkt svekket dersom flytteaktiviteten er stor.

For at flytteretten skal være en reell rett, har Kredittilsynet innført regler for størrelsen på flyttegebyret. Lovens bestemmelser om flytterett har medført økt likviditetsrisiko. Dette gjelder særlig ved flytting av kollektive kontrakter, der beløpene for det enkelte selskap kan være store. Den faktiske flytteaktiviteten har så langt vært beskjeden, men langt høyere enn gjenkjøp.

Såvidt vi vet er Danmark det eneste landet i EU som har lovfestet flytterett, men de har ingen tilsvarende årlig rentegaranti (slik at likviditetsrisikoen er mindre). Videre kan det se ut som om danske kunder må betale mer av kostnadene forbundet med flytting av kontrakten.

Egenkapitalkrav for livsforsikring, skadeforsikring og pensjonskasser og fond

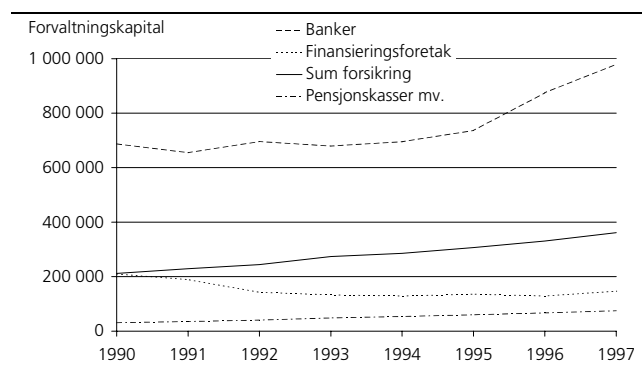
Forsikringsselskapene er underlagt to typer egenkapitalkrav. Solvensmarginkravet som vi er forpliktet til å innføre gjennom EØS-avtalen og *kapitaldekningskravet* som ble innført av myndighetene gjennom forsikringsvirksomhetsloven av 1988.

Kravet til kapitaldekning gjelder tilsvarende som for bankene og andre finansinstitusjoner, og er en særegen norsk løsning for forsikring. Kredittgivning har tradisjonelt spilt en viktigere rolle i norsk forsikring enn i Europa forøvrig, og forsikringsselskapene er den tredje største aktør på utlånsmarkedet (34 mrd. i 1997) etter bankene og statlige låneinstitutter. Livselskapene står for 90 prosent av utlånene fra forsikringssektoren. Kapitaldekningskravet tar utgangspunkt i at selskapene utsettes for investeringsrisiko på linje med andre finansinstitusjoner.

Markedet for forsikring

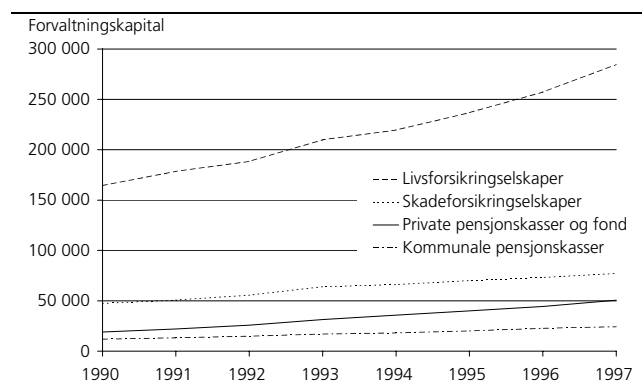
Forsikringsselskapenes forvaltningskapital (sum eiendeler i balansen) var om lag 361 milliarder kroner ved utgangen

Figur 2. Forvaltningskapital i norske finansinstitusjoner 1990-1997. Mill. kr

Kilde: Bank- og kredittstatistikk.

Figur 3. Forvaltningskapital i norske forsikringsselskaper 1990-1997. Mill. kr

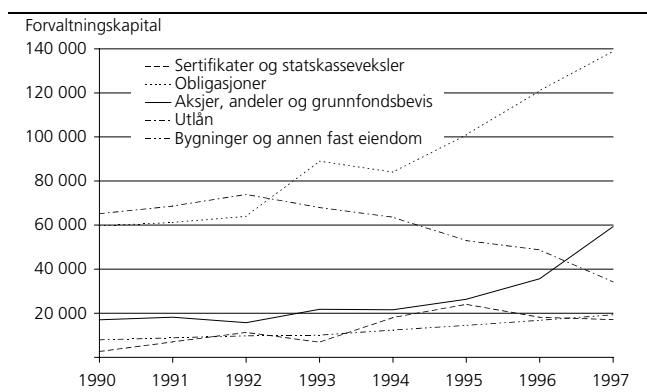

Kilde: Bank- og kredittstatistikk.

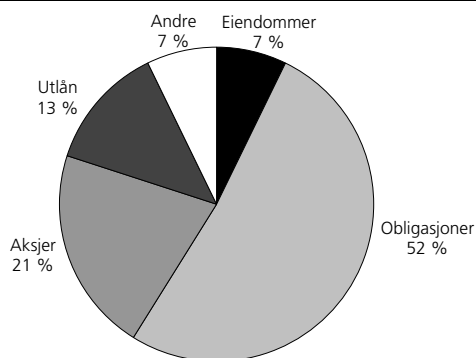
av 1997. Målt etter forvaltningskapital er forsikringsnæringen den nest største aktøren i finansiell sektor, mens banknæringen med en forvaltningskapital på nær 979 milliarder kroner er den klart største. I perioden 1990 til 1997 økte forvaltningskapitalen til forsikringsselskapene med 150 milliarder kroner, dvs. med 71 prosent. Til sammenligning økte bankenes forvaltningskapital med 43 prosent i samme periode.

I løpet av 1997 kom det nye regler for individuelle pensjonsavtaler samt livsforsikring med investeringsvalg. Dette har utvidet konkurransen mellom verdipapirfond, bank og forsikring. Valgmulighetene for kundene er blitt langt flere og langt bedre innenfor skattestimulerende ordninger.

Sparing gjennom individuelle pensjonsspareavtaler med skattefradrag kan skje både ved innbetaling til forsikringsselskaper, banker og fond. For fond gjelder imidlertid at det må foretas en konvertering til bank eller forsikringsselskap senest ved nådd pensjonsalder. De nye forskriftene om salg av livsforsikring med investeringsvalg (unit linked) krever at denne virksomheten skal skje fra selvstendige selskaper. Seks selskaper fikk konsesjon i 1997. I tillegg tilbyr to utenlandske filialer unit linked produkter.

Figur 4. Livselskapenes plassering i verdipapirer mv. 1990-1997. Bokført verdi. Mill. kr

Kilde: Bank- og kredittstatistikk.

Figur 5. Livselskapenes allokering av aktiva i Norge pr. 31.12.97

Kilde: Bank- og kredittstatistikk.

Flere nye aktører kom på markedet i 1997. I tillegg har mange utenlandske selskaper meddelt Kredittilsynet at de ønsker å selge forsikringsprodukter. Fire utenlandske forsikringselskaper har etablert filial i Norge, hvorav et skal drive livsforsikring. I tillegg har 55 utenlandske selskaper meldt at de ønsker å tilby grenseoverskridende tjenester i Norge, av disse er seks tjenester innen livsforsikring.

Innen næringen forsikring har samtlige sektorer hatt en sterk økning av forvaltningskapitalen siden 1990. Samlet kan pensjonskassene vise til mer enn en fordobling av forvaltningskapitalen i perioden 1990 til 1997. Forvaltningskapitalen til livs- og skadeforsikring har i samme periode hatt en lavere vekst, med henholdsvis 73 prosent for livsforsikring og 63 prosent for skadeforsikring. Selv om forvaltningskapitalen til pensjonskassene har hatt en sterk vekst er de små sammenlignet med forsikringselskapene. Den samlede forvaltningskapitalen til pensjonskassene var i 1997 på 75 milliarder kroner, mens den for livs- og skadeforsikring var på henholdsvis 285 milliarder kroner og 77 milliarder kroner. Fem unit link selskaper var i ordinær drift ved utgangen av 1997. I løpet av høsten 1997 hadde disse bygget opp en forvaltningskapital på 500 millioner kroner, og har foreløpig en liten markesandel.

Kapitalforvaltningsforskriften regulerer forsikringselskapenes adgang til å investere i aksjer. Frem til og med våren 1998 var denne grensen på 20 prosent av de forsikringsmessige avsetningene. Grensen er nå endret til 35 prosent av de forsikringsmessige avsetningene. Forsikringselskapenes allokering av aktiva frem til og med 1997 bærer preg av denne reguleringen, og i 1997 var ca. 20 prosent av eiendelene plassert i aksjer. I 1997 hadde livselskapene 59 milliarder kroner plassert i aksjer, andeler og grunnfondsbevis. Av dette utgjorde 42 prosent utenlandske aksjer og andeler.

Livselskapenes utlån i det innenlandske kredittmarkedet er gradvis blitt redusert siden 1992. Dette må i hovedsak sees i sammenheng med finanskonsernetableringen som har funnet sted, hvor bank og forsikring inngår i samme konsern. Forsikringselskapene har solgt utlånsporteføljene til bankene samtidig som disse har overtatt en del av utlånsvirksomheten som livselskapene tidligere hadde.

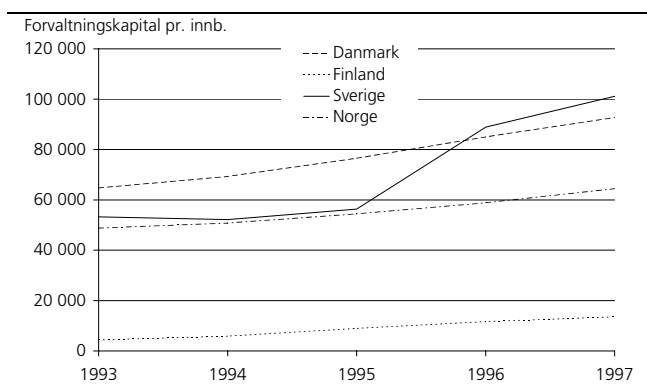
Forsikringsnæringens betydning i den innenlandske kredittformidlingen er stor. Rollen som kredittformidler dekkes både ved direkte utlånsvirksomhet og ved at selskapene driver omfattende kjøp av obligasjoner og sertifikater i andre finansinstitusjoner. Gjennom dette finansierer forsikringselskapene disse institusjoners utlån til publikum. Selskapene har dessuten plassert betydelige midler direkte i obligasjoner utstedt i ikke-finansielle foretak. Ved utgangen av 1997 utgjorde forsikringselskapenes bokførte verdi av obligasjoner og sertifikater 190 milliarder kroner, vel halvparten av forvaltningskapitalen. I 1997 var det totale markedet for obligasjoner og sertifikater på 499 milliarder kroner, dvs. at forsikringselskapene hadde en andel i dette markedet på 38 prosent.

Forsikring i Norden

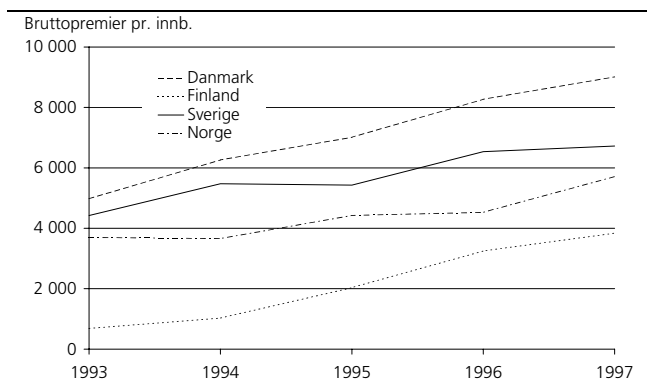
Det er stor forskjell på forsikringssektorene i de nordiske landene både når det gjelder struktur og sammensetning. Forskjellene skyldes hovedsakelig forskjellig lovgivning som i stor grad har påvirket strukturen og sammensetningen i markedet i det enkelte landet. Videre har forskjellig lovgivning også hatt innvirkning på forsikringselskapenes allokering av aktiva.

Den generelle utviklingen for de nordiske landene viser at husholdningene plasserer en større andel av sine sparemidler i livsforsikring. Endring av lovgivning samt nye produkter innen livsforsikring har gjort livsforsikring mer konkurransedyktig overfor de mer tradisjonelle spareinstitusjonene. Sektoren skadeforsikring kan ikke vise til samme vekst som livsforsikring. Årsaken er økt konkurranse som har presset premieinntektene slik at disse ikke har stått i forhold til erstatningsutbetalingene som har økt.

Målt i størrelsen på forvaltningskapitalen pr. innbygger er det Sverige som har den største livsforsikringssektoren, deretter kommer Danmark, Norge og Finland. Brutto premieinntekt pr. innbygger viser imidlertid at danskene legger mer av sparepengene sine igjen hos livsforsikringselskapene enn innbyggerne i de andre nordiske landene. I 1997

Figur 6. Livsforsikringselskapenes forvaltningskapital. Kroner pr. innbygger

Kilde: Bank- og kredittstatistikk, Eurostat, Finanstilsynet, OECD, Statistiska meddelanden.

Figur 7. Bruttopremier i livsforsikring 1993-1997. Kroner pr. innbygger

Kilde: Bank- og kredittstatistikk, Eurostat, Finanstilsynet, OECD, Statistiska meddelanden.

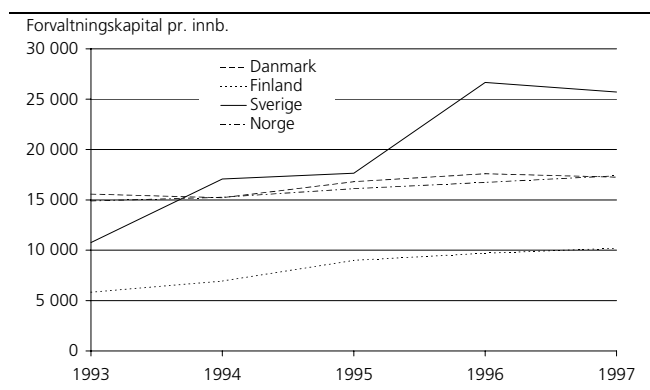
betalte hver danske i gjennomsnitt 9000 kroner i livsforsikringspremier.

Sverige har også den største skadeforsikringssektoren målt i forvaltningskapital pr. innbygger. Deretter kommer Danmark og Norge som er like store innen skadeforsikring, og tilslutt Finland.

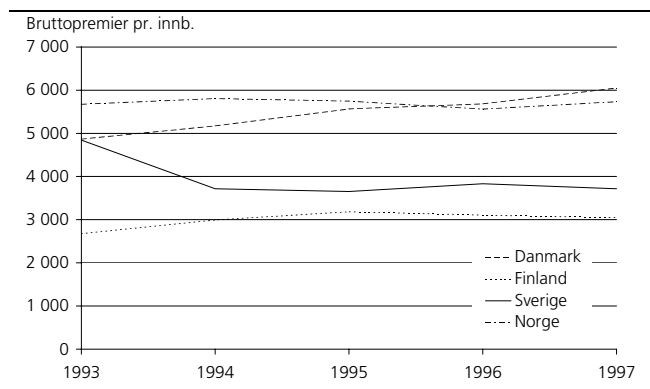
Danmark

I Danmark har brutto premieinntekter vokst i forhold til BNP de siste årene. Spesielt har premiene innen livsforsikring hatt en sterkere økning enn BNP. Dette reflekterer også tendensen i det danske markedet hvor det private tar over en større andel av pensjonssparingene. Brutto premieinntekter for skadeforsikringselskapene har stagnert og vokst i samme takt som BNP.

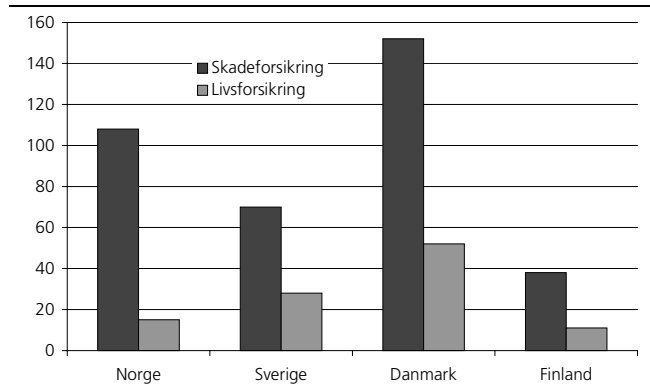
Halvparten av skadeselskapene og nesten alle livselskapene er aksjeselskaper. I forhold til de andre nordiske landene har Danmark et høyt antall livselskaper. Dette skyldes delvis skattelovgivning og lovgivningen om realrenteavgift som gjør at selskapene kan redusere avgiften ved å dele seg opp i mindre selskaper. Videre har innføringen av en ny obligatorisk yrkesmessig pensjonsordning ført til en rekke nye spesialiserte enheter. Danmark har også et stort

Figur 8. Skadeforsikringselskapenes forvaltningskapital 1993-1997. Kroner pr. innbygger

Kilde: Bank- og kredittstatistikk, Eurostat, Finanstilsynet, OECD, Statistiska meddelanden.

Figur 9. Bruttopremier i skadeforsikring 1993-1997. Kroner pr. innbygger

Kilde: Bank- og kredittstatistikk, Eurostat, Finanstilsynet, OECD, Statistiska meddelanden.

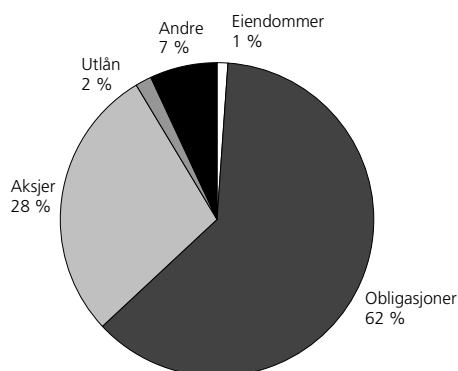
Figur 10. Antall livs- og skadeforsikringselskaper i 1997

Kilde: Bank- og kredittstatistikk, Eurostat, Finanstilsynet, OECD, Statistiska meddelanden.

antall skadeforsikringselskaper. Det er to årsaker til dette; for det første har en rekke selskaper på 1990-tallet fisjonert, for det andre finnes det mange gjensidige selskaper som ofte har spesialisert seg innen en bransje.

Livsforsikringselskapene i Danmark har tradisjonelt plassert en stor andel av eiendelene i obligasjoner. I 1997 var andelen plassert i obligasjoner på 62 prosent av forvaltningskapitalen. Dette skyldes markedet for eiendoms-

Figur 11. Livsselskapenes allokering av aktiva i Danmark pr. 31.12.97

Kilde: Finanstilsynet.

finansiering som har utviklet obligasjoner spesielt tilpasset investeringsprofilen til livsselskapene. De senere årene viser også en økt investering i utenlandske aksjer. I 1997 utgjorde utenlandske aksjer 40 prosent av totale plasseringer i aksjer for livsselskapene.

Finland

I forhold til de andre nordiske landene er forsikringssektoren i Finland liten. Spesielt gjelder dette livsforsikringssektoren, noe som skyldes lovgivningen. I Finland er pensjonskassene en del av offentlig forvaltning, fordi alle yrkesgrupper har pliktig kollektivt medlemskap i en pensjonskasse regulert ved lov. Dermed vil en god del av pensjonssparingen bli kanalisert til pensjonskassene som dermed forvalter mesteparten av de fremtidige pensjonsutbetalingene. Videre har ikke livsforsikring i Finland hatt de samme skattemessige fordelene som pensjonskassene.

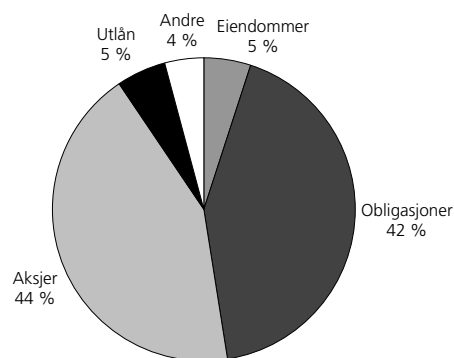
Skadeforsikringsselskapene har også vært preget av at forsikringsbransjen i Finland har vært underlagt regulering. Den offentlige forsikringsordningen har også hatt tilgang til å tegne forsikringer som er mer relatert til skadeforsikringsvirksomhet i tillegg til å motta pliktige pensjonsinnbetalinger. Det offentlige forsikringssystemet i Finland har dermed tatt mye av markedet fra de tradisjonelle skadeforsikringsselskapene. Dette er årsaken til at skadeforsikringssektoren i Finland er liten sammenlignet med de andre nordiske landene.

Sverige

Akkurat som i Norge er forsikringssektoren i Sverige konsentrert om noen få store aktører. I skadeforsikringssektoren har de 10 største selskapene ca. 90 prosent av markedet. Halvparten av alle skadeforsikringsselskaper er aksjeselskaper, og resten er gjensidige selskaper. I løpet av de senere årene har antallet "captive-selskaper", dvs. selskaper som er selvassurandører, økt. I 1997 var det 15 captive-selskaper i Sverige.

I Sverige er de fleste livsforsikringsselskapene aksjeselskaper, og 10 av selskapene har en markedsandel på ca.

Figur 12. Livsselskapenes allokering av aktiva i Sverige pr. 31.12.97

Kilde: Statistiska meddelanden.

90 prosent. Livsselskapene som er aksjeselskaper, bortsett fra unit-link selskapene, er regulert av en spesiell lov. Den sier at selskapene ikke har lov til å betale utbytte til eierne, men at overskuddet i selskapet i sin helhet skal tilbakeføres til forsikringstakerne i form av reduserte premier eller bonuser.

I 1990 fikk 8 selskaper konsesjon for å drive livsforsikring med investeringsvalg. Syv av selskapene er i drift i dag og har en forvaltningskapital på ca. 50 milliarder kr., dvs. 5 prosent av den totale forvaltningskapitalen for livsselskapene.

Inntil for få år siden hadde forsikringsselskapene i Sverige reguleringer på sammensetningen av verdipapirene som kunne inngå i porteføljen til dekning av forsikringsforpliktelsene. Spesielt omfattet dette adgangen til å plassere midlene i aksjer. I dag har forsikringsselskapene mulighet til å plassere en større andel av porteføljen i verdipapirer. I 1993 hadde livsforsikringsselskapene i Sverige 18 prosent av forvaltningskapitalen plassert i aksjer. Den tilsvarende andelen i dag er på 44 prosent. Det er spesielt andelen plassert i obligasjoner som har gått ned på bekostning av økt plassering i aksjer. I 1993 var denne andelen på 68 prosent for livsselskapene. I 1997 var denne redusert til 42 prosent. I likhet med de andre nordiske landene har livsselskapene i Sverige økt andelen av utenlandske aksjer i porteføljen, og i 1997 var 37 prosent av aksjeporteføljen utenlandske aksjer.

Forsikring i norsk statistikk

Statistisk sentralbyrå samler inn statistikkoppgaver for alle livs- og skadeforsikringsselskaper på nasjonalt territorium, samt private og kommunale pensjonskasser og fond som er under Kredittilsynets tilsyn. Norske selskapers filialer i utlandet holdes utenfor rapporteringen. I Norge er det bare to selskaper som har filialer i utlandet. Utenlandske selskapers filialer i Norge skal imidlertid omfattes av rapporteringen, men fram til 1997 var det kun noen få utenlandske filialer i Norge, og disse var med et unntak små. Av den grunn, og fordi det i enkelte sammenhenger har

vært uklart om enheten har vært agentur eller filial, har ikke disse vært med i statistikken.

Avgrensning av forsikringssektoren

Det er i mange tilfeller vanskelig å avgrense forsikringssektoren mot andre sektorer, som f.eks. ulike offentlige trygdeordninger. I Finland er avgrensingen mellom forsikring og trygd komplisert. Det som har skapt debatt med hensyn til avgrensingen er at den offentlige pensjonsordningen administreres av private forsikringselskaper og pensjonskasser. Videre har selskapene som administrerer ordningen i den senere tid startet med fondsoppbygging på lik linje med et forsikringselskap for å dekke fremtidige utbetalinger. Selskapene som administrerer den offentlige pensjonsordningen i Finland har følgelig flere likhetstrekk med vanlige livsforsikringselskaper. Derfor skulle en tro at disse burde klassifiseres under sektoren for livsforsikring. Imidlertid er pensjonsordningen i Finland en del av det offentlige velferdssystemet og skal derfor klassifiseres under offentlig forvaltning.

Avgrensingen av forsikringssektoren i Norge er som følger:

- Sektoren *livsforsikring mv.* omfatter livsforsikringselskaper på nasjonalt territorium, unit link selskaper, private og kommunale pensjonskasser og -fond samt understøttelsesfond og hjelpefond. I praksis samler vi imidlertid ikke inn statistikk over de private pensjonskassene og fondene som ikke er underlagt tilsyn i Kredittilsynet (dvs. kasser og fond som ikke kommer inn under ordningen med skattefradrag fordi de har bedre betingelser enn Statens pensjonskasse). Årsaken er i første rekke at vi ikke har oversikt over enhetene. I neste omgang er det fordi vi antar at de er så små at de ikke har betydning for statistikken. Videre er ikke understøttelsesfond, hjelpefond mv. med i statistikken. Disse har vi i hvert fall til en viss grad oversikt over via Kredittilsynet, men de er så små at de neppe har betydning for statistikken.
- Sektoren *skadeforsikring* omfatter alle skadeforsikringselskaper på nasjonalt territorium (inkl. kredittforsikrings- og gjenforsikringselskaper), brannkasser, sjøtrygdslag og husdyrtrygdslag. I praksis samler vi kun inn statistikk for skadeforsikringselskapene, brannkassene og sjøtrygdslagene. Husdyrtrygdslagene er så små at de ikke betyr noe for statistikken.
- Statens pensjonskasse er en lovfestet pensjonsordning som omfatter alle ansatte i statsforvaltningen, samt en del arbeidstakere i virksomhet utenfor statstjenesten. Den viktigste gruppen som faller inn under sistnevnte er lærerne. Pensjonskassen betraktes ikke som forsikring, men som en del av offentlig sektor. Årsaken er at pensjonskassen ikke bygger opp egne fond, men er integrert i statsregnskapet og finansieres direkte derfra. Statens pensjonskasse har følgelig ingen egen balanse og er således en ikke-autonom enhet som skal grupperes sammen med resten av stats- og trygdeforvaltningen. Differansen mellom pensjonskassens løpende pensjonsutbetalinger og inntekter dekkes ved en årlig utgiftsbevilgning over statsbudsjettet. Ordningen samordnes med Folketrygden.

- Pensjonsordningen for apotekeretaten, pensjonsordningene for sjøfolk, fiskere og skogsarbeidere er ved siden av Folketrygden inkludert i stats- og trygdeforvaltningen. Dette er lovfestede pensjonsordninger som eksisterte før Folketrygden. Som for Statens pensjonskasse samordnes ytelsene med Folketrygden.
- Pensjonsordninger som ikke er adskilt fra foretakets eget regnskap (dvs. er ikke-autonome) regnes ikke inn under forsikringssektoren, men grupperes til samme sektor som foretaket som har opprettet ordningen.

De kommunale ordningene (inkludert i livsforsikring mv.) er i motsetning til Statens pensjonskasse basert på et ordinært forsikringsteknisk system med oppbygging av fond for å dekke fremtidige forpliktelser, og er heller ikke en lovfestet pensjonsordning. I utgangspunktet vil slike pensjonsordninger være basert på avtaler mellom fylkeskommune/kommune og de ansattes organisasjoner. Hver kommune står fritt til å opprette en egen pensjonskasse eller til slutte seg Kommunal Landspensjonskasse (eventuelt et annet privat forsikringselskap).

Innbetalingene til Statens Pensjonskasse og KLP er uavhengige av de faktiske kostnadene for ulike grupper (dvs. at det ikke betales høyere premie for f.eks. en eldre enn en yngre person). Dette skiller Statens Pensjonskasse og KLP fra de andre private og kommunale pensjonskassene, siden innbetalingene til de siste er aktuelt beregnet (dvs. avhenger av alder, risiko mv.).

En privat pensjonskasse (inkludert i livsforsikring mv.) er en stiftelse opprettet av bedriften med det formål å sikre pensjoner til bedriftens arbeidstakere og deres etterlatte. Kassene og fondene skal være organisert som egne rettssubjekt, dvs. at pensjonsordningens midler må holdes adskilt fra arbeidsgiverens midler og ikke kan hefte for hans forpliktelser.

Ny regnskapsoppstilling

Som et ledd i tilpassingen til EUs regnskapsdirektiv for forsikring ble regnskapsforskriften for forsikringselskapene endret fra og med regnskapsåret 1996. I forhold til direktivet ble det gjort enkelte tilpasninger for norske forhold. Til tross for tilpassningene tilfredsstilte ikke oppstillingsplanen Statistisk sentralbyrås behov, bl.a. til bruk i nasjonalregnskapet, og det var derfor nødvendig med en omlegging av regnskapsrapporteringen. For å samordne rapporteringen og unngå dobbelrapportering, ble det satt igang et samarbeidsprosjekt mellom Kredittilsynet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå. Forsikringsbransjen ble også invitert til å delta.

Formålet med prosjektet var å redusere rapportørens oppgavebyrde ved å samordne tilsyns- og statistikkrapporteringen, opprettholde kvaliteten på statistikken og ivareta behovene til utarbeiding av kredittindikatoren, finansielle sektorbalanser og nasjonalregnskapet. Videre var det et mål å oppfylle Eurostats krav til rapportering, samt å få

rapporteringen over på elektronisk form. For en nærmere beskrivelse se Strøm og Tangen (1996)

Ny regnskapsrapportering – FORT98

De nye regnskapsrapportene har fått navnet "Forsikrings-selskapenes offentlige regnskaps- og tilsynsrapportering (FORT98)". Forsikrings-selskapene har rapportert kvartalsvis etter det nye oppsettet siden 1. kvartal 1998. Samarbeidsprosjektet mellom Kredittilsynet, Norges Bank, Statistisk sentralbyrå og forsikringsbransjen er nå i fred med å avslutte testrapporteringen av årsrapportene, og første ordinære rapportering av endelige årstall for 1998 vil skje i løpet av våren og sommeren 1999. Den nye rapporteringen bygger på samme rapportstruktur som bankrapporteringen. Dette innebærer at tallene kan sammenlignes, og at vi er et skritt videre på veien for å kunne se alle finansinstitusjoner under ett.

Statistikken spesifiserer forsikrings-selskapenes egen produktinnsats, samt spredning av forsikringstjenestene på andre næringer og sektorer gjennom en bransjefordeling. Ved at brutto premier og erstatninger og gjenforsikringsandelen er fordelt på innland og utland, gir rapporteringen også viktige opplysninger om import og eksport av forsikringstjenestene.

Pensjonskasser og pensjonsfond

Pensjonskasser og pensjonsfond skal stille opp regnskapene sine i henhold til de generelle regnskapsdirektivene, og er dermed ikke underlagt den nye regnskapsoppstillingen og rapporteringen som forsikrings-selskapene. I Norge har det nylig skjedd en endring i regelverket for pensjonskasser. Disse kan nå investere i verdipapirer som de tidligere ikke hadde lov til (bl.a. aksjer). Siden pensjonskasser i Norge også omfattes av forsikringsvirksomhetsloven og er underlagt de samme kapitaldekningsreglene som livsforsikring, er det naturlig at pensjonskassene på sikt blir inkludert i det samme rapporteringssopplegget som forsikrings-selskapene.

Statistisk sentralbyrå mottar årlige oppgaver fra private pensjonskasser med forvaltningskapital over 100 millioner kroner. Hvert 5. år er det totaltelling for de private pensjonskassene og pensjonsfondene.

I utvalget til Statistisk sentralbyrå er det ca. 45 pensjonskasser (dvs. enheter med mer enn 100 mill. kr. i forvaltningskapital). I 1997 utgjorde forvaltningskapitalen til utvalget ca. 90 prosent av den totale forvaltningskapitalen for private pensjonskasser og pensjonsfond, mens forvaltningskapitalen til pensjonsfondene utgjorde ca. 0,5 prosent. Antallet pensjonsfond i Norge vil bli ytterligere redusert, fordi det ikke er lov til å etablere nye fond, og fordi de eksisterende fondene er under avvikling. Hvert år leverer samtlige kommunale pensjonskasser oppgaver til Statistisk sentralbyrå.

Referanser

Finanstilsynet (1997): *Årsrapport 1997*.

Eurostat (1996): *INSURANCE IN EUROPE*, Luxembourg: Office for the Official Publications of the European Communities.

Norges Bank (1998): *Årsstatistikk for 1991-97*. Finansstatistikk. Nr. 18.

Norges Forsikringsforbund (1992): *Forsikringsnæringens rammebetingelser på livsiden – hva er kundene tjent med*. 21. april 1992.

Norges Forsikringsforbund (1998): *Norsk forsikring 1998*.

NOU (1994:6): *Private pensjonsordninger*, Finans og tolldepartementet, Oslo: Statens forvaltningstjeneste.

NOU (1995:29): *Samordning av pensjons- og trygdeytelser*, Sosial- og helsedepartementet, Oslo: Statens forvaltningstjeneste.

NOU (1998:1): *Utkast til foretakspensjon*, Finans og tolldepartementet, Oslo: Statens forvaltningstjeneste.

OECD (1998): *INSURANCE STATISTICS*, Yearbook 1989-1996, Paris.

Opplysningskontoret for forsikring (1984): *Forsikring i teori og praksis*, Oslo: Forsikringslitteratur AS.

Statistisk sentralbyrå (1995): *Årsstatistikk*. Bank- og kredittstatistikk. Aktuelle tall, 20/95.

Statistisk sentralbyrå (1996): *Prinsipper og definisjoner i kredittmarkedstatistikken*. Bank- og kredittstatistikk. Aktuelle tall, 7/96.

Statistisk sentralbyrå (1996): *Årsstatistikk*. Bank- og kredittstatistikk. Aktuelle tall, 16/96.

Statistisk sentralbyrå (1997): *Årsstatistikk*. Bank- og kredittstatistikk. Aktuelle tall, 11/97.

Statistisk sentralbyrå (1998): *Balanse/Resultatregnskap/Nøkkeltall*. Bank- og kredittstatistikk. Aktuelle tall, 10/98.

Statistiska sentralbyrån (1998): *Försäkringsbolagen under fjärde kvartalet 1997*. Statistiska meddelanden. Fm 12 SM 9801.

Terje Strøm og Anne Hege Tangen (1996): *Forprosjekt-rapport om EØS-tilpasning og samordning av regnskapsoppgaver for forsikrings-selskaper*, Notater 96/41, Statistisk sentralbyrå.